

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Медичний інститут

Методичні вказівки
Для підготовки до практичних занять
з теми 19 **«Бідність і людський розвиток»**
із дисципліни **«Системи охорони здоров'я. Основи медичної та
соціальної політики» (модуль 2)**
для студентів 2 курсу
спеціальності 229 «Громадське здоров'я»
денної форми навчання

Суми
Сумський державний університет
2020

Методичні вказівки з теми «Бідність і людський розвиток» для самостійної підготовки до практичних занять із дисципліни «Системи охорони здоров'я. Основи медичної та соціальної політики» / укладачі: В.А Сміянов., О.І Сміянова. – Суми: Сумський державний університет, 2020. -.

Тема: 19. БІДНІСТЬ І ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК.

Рівень життя є однією з найважливіших соціально-економічних категорій, що характеризує становище людини у суспільстві, можливості реалізації її потреб, можливості людського розвитку.

Людський розвиток можна характеризувати як такий, що дає людям можливості максимально розвивати свій потенціал, задовольняти свої інтереси, жити творчо, продуктивно, у гармонії з природою і соціумом. Він спрямований на викорінення бідності, економічної та соціальної ізоляції, розвиток охорони здоров'я, освіти, культури, самодіяльності людей, дотримання їхніх прав і свобод. З іншого боку, людський розвиток підвищує людський потенціал, його спроможність до розв'язання глобальних проблем сучасності, переходу до сталого розвитку.

Людський розвиток є лише складовою суспільного розвитку, як і економічний, екологічний або соціальний розвиток. Багатогранне призначення людського розвитку полягає в тому, що він, крім реалізації якісного життя людей, ще й зміцнює людський потенціал як ключову ланку забезпечення сталості у всіх напрямках суспільного розвитку, і перш за все – у розвитку соціальному.

Оскільки людський розвиток безпосередньо торкається проблем економічного та соціального характеру, кваліфікації, умов та оплати праці, соціального захисту, освіти, здоров'я, тривалості і якості життя, він тісно пов'язаний із соціальною політикою влади, соціальним розвитком держави. Тому державні видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та ін. отримують характер соціальних інвестицій у людський капітал, особливо коли вони спрямовуються на розвиток самодіяльності людей, підвищення їхньої активності, відповідальної участі у розв'язанні проблем загальнодержавного та місцевого характеру, а також – особистих, людських.

Людський капітал зростає, використовується ефективніше саме за умов залучення громадян, соціальної мобілізації, що сприяє консолідації суспільства.

Для вимірювання людського розвитку, моніторингу його динаміки розробляється система показників. Уперше багаторівнева система показників була розроблена ООН у 1990 році. Показник найвищого рівня – **індекс людського розвитку (ІЛР)**, який дає узагальнюючу характеристику загального впливу на людський потенціал найважливіших соціально-економічних процесів. ІЛР — це підсумковий показник для оцінювання довгострокового прогресу в трьох основних площинах людського розвитку: довготривале та здорове життя, доступ до знань і гідний рівень життя. Тривалість і здоров'я вимірюється середньою очікуваною тривалістю життя.

Рівень знань вимірюється середньою тривалістю навчання в школі дорослого населення, тобто середньою кількістю років навчання в школі за все життя людей віком 25 років і старше; а доступ до навчання та знань — очікуваними роками навчання для дітей-першокласників, тобто загальною кількістю років навчання, на які дитина, що досягає шкільного віку, може розраховувати, якщо панівні моделі вікових показників зарахування до школи залишаються незмінними протягом життя дитини.

ІЛР розраховується не з метою визначення абсолютних показників людського розвитку, а лише для ранжування країн на основі показників, обчислених за єдиною методикою. Чисельна величина індексу знаходиться у межах від 0 до 1. Для забезпечення якомога кращого порівняння за країнами ІЛР спирається насамперед на міжнародні дані з від Відділу народонаселення ООН (дані про тривалість життя), Статистичного інституту ООН з питань освіти, науки і культури (дані про середню кількість років навчання та очікувані роки навчання) та Світового банку (дані про ВНД на душу населення).

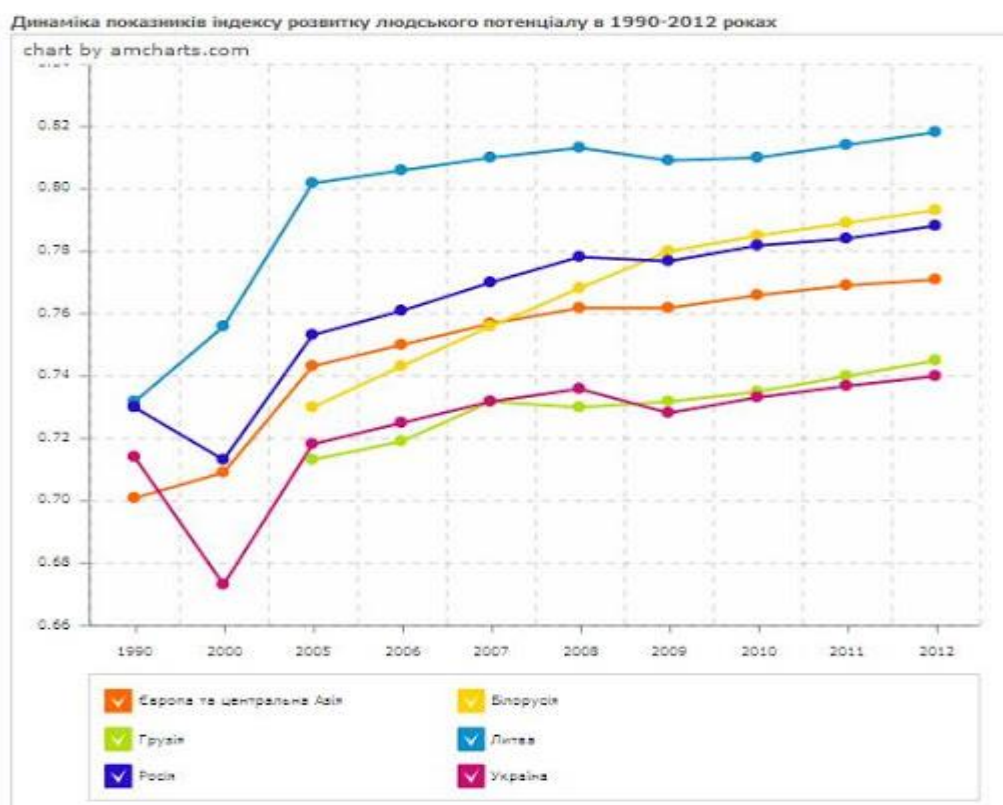

Рис. 1. Динаміка показників ІЛР України та її найближчих сусідніх країн.

Прогрес людського розвитку, який вимірюється за допомогою ІЛР, корисний для порівняння між двома або більше країнами. ІЛР України 2018 року на рівні 0,750 відповідає середньому значенню 0,750 для країн у групі

високого людського розвитку, але є нижчим за середнє значення для країн Європи та Центральної Азії, яке становить 0,779. Серед країн Європи та Центральної Азії країнами, які мають близьке до України положення за ІЛР у 2018 р. та які певною мірою близькі до України за чисельністю населення, є Казахстан та Російська Федерація, які займають позиції 50 і 49 відповідно, за ІЛР.

ІЛР вимірює середній показник досягнень країни без урахування гендерної нерівності. Наприклад, дві країни, що мають однаковий середній рівень писемності дорослого населення, можуть мати досить суттєві відмінності у цьому показнику, взятому окремо для чоловіків і окремо для жінок. Тому в системі ООН було введено показники, що враховують нерівність між жінками і чоловіками. Індекс розвитку з урахуванням гендерного фактору (ІРГФ) оцінює нерівність з точки зору різної очікуваної тривалості життя, різних рівнів освіти, різних рівнів оплати праці. Інший індикатор – показник розширення можливостей жінок (ПРМЖ) вимірює нерівність з точки зору представництва жінок у парламенті, на державних посадах вищого рівня, а також різниці у заробітній платні.

Поняття «рівень життя» найчастіше означає ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення. Таке визначення характеризує статику рівня життя. Тим часом рівень життя — це динамічний процес, на який впливає безліч факторів. З одного боку, рівень життя визначається складом та обсягом потреб у різних благах, що постійно змінюються. З іншого боку, рівень життя обмежується можливостями задоволення потреб, виходячи зі становища на ринку товарів і послуг, доходів населення, заробітної плати працівників. Водночас і розмір заробітної плати, і рівень життя визначаються масштабами та ефективністю виробництва, станом науково-технічного прогресу, культурно-освітнім рівнем населення, національними особливостями, політичною владою тощо. Рівень життя вимірюється валовим національним доходом (ВНД) на душу населення в доларах.

Дуже часто рівень життя ототожнюється з поняттям «добробуту», який розуміють як певний рівень споживання. З позицій концепції людського розвитку найповніше сутність рівня життя розкриває таке визначення: рівень життя — це комплексна соціально-економічна категорія, що відображає рівень розвитку фізичних, духовних і соціальних потреб людей, ступінь їх задоволення та умови у суспільстві для розвитку й задоволення цих потреб.

Відповідно до конвенцій Міжнародної організації праці кожна людина має право на такий життєвий рівень (включаючи продукти харчування, одяг, житло, медичний догляд, соціальне обслуговування), який необхідний для підтримання здоров'я і добробуту її та її родини, а також право на

забезпечення в разі безробіття, непрацездатності, втрати годувальника і т. ін. У кожній країні ці права реалізуються на основі національної концепції рівня життя.

Підвищення рівня життя є водночас метою та пріоритетним напрямом суспільного розвитку й асоціюється з соціальним прогресом суспільства. Динаміка показників рівня життя свідчить про результати економічного розвитку країни, а також про ступінь соціалізації економіки. Особливого значення піднесення рівня життя набуває в орієнтованому на людський розвиток суспільстві.

У системі визначення рівня життя населення центральне місце посідають показники доходів як основного джерела задоволення особистих потреб у товарах та послугах і підвищення рівня добробуту. У концепції людського розвитку показники доходів населення використовуються як міра контролю над ресурсами. Рівень доходів дає уявлення про матеріальні можливості людей, надто коли цей рівень досить низький. Крім того, величина доходів відображає можливості людей у тих сферах життя, що безпосередньо не пов'язані з основними індикаторами людського розвитку. Серед них, наприклад, можливість подорожувати і відпочивати, спілкуватися з рідними та друзями, здобувати й облаштовувати житло, відвідувати театри та музеї. Середньодушовий дохід відображає ступінь включеності жителів тієї чи іншої держави у світ соціальних зв'язків, що виявляється, зокрема, у наявності тісного зв'язку ВВП на душу населення з різними показниками доступу до інформації та сучасних засобів комунікації.

Зростання рівня доходів розглядається у концепції людського розвитку як один з основних засобів, що сприяють розширенню можливостей людини та підвищенню рівня добробуту. Проте дохід не є мірилом людського щастя. Його недостатньо для задоволення багатьох інших нагальних потреб, що сягають за межі матеріального добробуту. Так, історія демонструє чимало прикладів, коли збільшення національного багатства не супроводжувалося належною мірою розширенням людської свободи, зміцненням здоров'я людей чи підвищенням безпеки їхнього життя. Така картина була характерною для колишнього СРСР у 60—80-ті рр. XX ст. Більш того, як це не парадоксально, економічне зростання може супроводжуватися зростанням рівня бідності в країні. Так, у США, Великобританії, Новій Зеландії у 1975—1995 рр. спостерігалися стійкі темпи зростання ВВП на душу населення за одночасного зростання частки бідного населення.

Визначальним у співвідношенні між нагромадженням багатства та людським розвитком є не стільки швидкість приросту багатства, скільки те, як воно використовується людьми. Суспільство може витратити доходи на озброєння, а може спрямувати ресурси на розвиток освіти й охорони

здоров'я. Нечисленна група багатих людей може споживати дуже велику частку національного доходу, прирікаючи значну частину населення на бідність. Урівнюючий розподіл ресурсів відкриває доступ до освіти й охорони здоров'я усім членам суспільства. Окрема людина може витратити частину своїх прибутків на наркотики, а може купити основні продукти харчування. Значення має не сам процес нагромадження багатства, а той вибір, що роблять люди та суспільство.

З погляду завдань людського розвитку розширенню можливостей людей і підвищенню рівня добробуту сприяє не лише зростання рівня доходів, а й справедливий їх розподіл. Рівність та її протилежність — нерівність — є складними багатомірними категоріями. Можна говорити про нерівність (і, відповідно, про рівність) у доходах і в добробуті, одержуваній корисності, політичних правах і свободах, про нерівність перед загрозою смерті і т. ін. Для розуміння усієї системи нерівності у суспільстві потрібно вивчати відмінності між окремими соціальними та демографічними групами, між країнами і регіонами цих країн.

Особливе місце серед різних видів нерівності належить економічній нерівності, під якою розуміють відмінності між людьми та окремими групами людей за розмірами одержуваних ними доходів і накопиченого багатства. Природним продовженням нерівності в доходах є різниця в рівні витрат і споживання різних людей.

Природа економічної нерівності досить різноманітна, але в цілому причини, якими вона викликається, можна поділити на дві групи. Перша являє собою низку особистісних характеристик людей, що впливають на можливості одержання того чи іншого рівня доходу й особливості споживання людини. Серед них виділяються стать і вік, родинний стан і стадія розвитку сім'ї, специфіка потреб і смаків, здібності і психологічні риси, освітній рівень і т. ін. До другої групи причин належать особливості механізму розподілу національного доходу і багатства чи пряма дискримінація, що обумовлюють обмеженість доступу до ресурсів значної частини населення. Тож для того, щоб установити справжню міру й причини економічної нерівності, варто порівняти людей не стільки за показниками доходу чи багатства, скільки за широким переліком соціальних, демографічних, географічних та інших характеристик.

Економічна нерівність спричиняє нерівний доступ до ресурсів. Цим зумовлюються різні можливості для розвитку різних груп населення. Бідність — одна з ключових проблем сучасності — вельми тісно пов'язана з нерівністю в доходах. Більше того, за крайніх ступенів нерівності може скластися така ситуація, що плоди економічного зростання споживатимуться

меншою частиною населення, тоді як рівень життя більшої частини знижуватиметься.

У рамках теорії людського розвитку панує думка, що рівномірніший розподіл багатства й доходів скоріше прискорює людський розвиток, аніж уповільнює його. Ця позиція обґрунтовується як емпіричними доказами з досвіду цілої низки країн (Японія, Тайвань (Китай), Швеція, Коста-Ріка та ін.), так і деякими теоретичними міркуваннями. Зокрема, закон спадної корисності доходу пояснює, чому більш рівномірний розподіл дає більший ефект для людського розвитку. Адже в цьому випадку за інших рівних умов прискорено прогресують бідні групи населення, а віддача від приросту доходу для здоров'я й освіченості у бідних людей вища, ніж у багатих.

Економічне зростання є головною передумовою зміцнення людського потенціалу. Воно є «постачальником» нових ресурсів, необхідних для розширення можливостей людини, розвитку людського потенціалу, збільшення тривалості життя, покращення здоров'я населення, безпеки середовища його проживання та ін.

Нерівність у доходах породжує одну з найбільш актуальних і складних проблем сучасності – бідність, визначену серед цілей розвитку тисячоліття під першим номером. За останні 30-40 років тривалість життя у найбідніших країнах світу зросла на 20 років. Завдяки імунізації вдається щорічно зберігати життя до 3 млн. дітей. На чверть скоротилася чисельність дітей, які голодують. З 10% до майже 60% збільшилася кількість сімей, що мають доступ до безпечної питної води. Більш ніж удвічі збільшилася кількість дітей, охоплених навчанням у початковій та середній школі. Без перебільшення – це успіхи, що вражають. Але не менш вражає і прірва економічної та соціальної нерівності, що залишається нездоланною.

Глобальна нерівність у світі не зменшується. Інша характеристика нерівності у світі – співвідношення між доходами різних соціально-економічних груп населення у різних країнах. Наприклад, у США в 2004 році поріг бідності домогосподарств, що склалися з одної людини, був визначений у 9 645 доларів. Це перевищувало середньодушові доходи у 120 державах. Дохід на душу населення найбідніших 20% населення Японії перевищує аналогічний показник у Танзанії у 130 разів.

Нерівність у доходах має зворотню сторону – нерівність у багатстві. На початок XXI століття 2% населення світу належало більше половини багатства домогосподарств усіх країн. У той же час половина жителів Землі не мала й 1% багатств. У Північній Америці 6% населення світу володіють 34% багатств усіх домогосподарств світу.

У постсоціалістичних країнах перехід від адміністративно-командного управління економікою до ринкової економіки спричинив радикальний перерозподіл матеріального багатства. Непрозорі, часто шахрайські методи проведення приватизації підприємств колишньої державної власності створили умови для народження вузького прошарку дуже багатих приватних власників і відкинули значну частину населення за межу злиденності. За таких умов ІЛР багатих людей суттєво перевищує ІЛР бідних.

Бідність — одна з головних проблем, що продовжує залишатися невирішеною, незважаючи на значні успіхи в економічному розвитку за останні десятиліття. У 60—70-х рр. ХХ століття панувала думка, що бурхливе економічне зростання автоматично розв'яже проблему бідності. Однак час минає, а проблема залишається: як і раніше існують бідні країни та регіони, як і раніше існує на межі виживання багато людей — як у бідних, так і в багатих країнах.

Бідність — явище багатогранне, відповідно, й показник бідності повинен відображати цю багатогранність. У рамках концепції людського розвитку для цього розроблені два показники бідності — індекс бідності (злиденності) населення для країн, що розвиваються (ІБН-1), та індекс бідності (злиденності) населення для розвинутих країн (ІБН-2). Ці індекси являють собою комплексні, агреговані показники, що відображають різні аспекти нестатків у житті людини за трьома основними елементами, які віддзеркалюються в ІЛР, — довголіттям, рівнем освіти й матеріальним рівнем життя. Складність вимірювання інших складових людського розвитку (політична свобода, особиста безпека й т. ін.) не дозволяє включити їх в індекси бідності населення.

Відмінності між ІЛР та ІБН полягають в тому, що ІЛР визначає рівень прогресу у суспільстві, а за допомогою індексів бідності населення вимірюються масштаби нестатків у тієї частини населення, яку прогрес обминув. Індекси бідності населення складаються з таких компонентів:

- ІБН-1: 1) частка осіб, які не доживають до 40 років; 2) рівень неграмотності; 3) складний показник матеріальної забезпеченості, що включає: частку населення, яка не має доступу до безпечної води; частку населення, яка не має доступу до медичних послуг; частку дітей віком до 5 років з недостатньою масою тіла;

-ІБН-2: 1) частка осіб, які не доживають до 60 років; 2) рівень функціональної неграмотності (нездатності розуміти прочитане); 3) частка населення, яка визнана бідною за доходами (межа становить 50 % медіанного особистого доходу); 4) рівень застійного безробіття (тривалістю 12 місяців і довше).

У рамках концепції людського розвитку бідність розглядається як багатогранне явище, яке не зводиться винятково до низьких доходів. Якщо розвиток людини полягає в розширенні її можливостей вести гідне, творче і здорове життя, то бідність — це відсутність таких можливостей та свободи вибору.

Для визначення бідності застосовують різні підходи. Традиційно її найперше пов'язують з доходами. Таким чином визначається бідність абсолютна і відносна.

Абсолютна бідність означає нездатність сім'ї задовольнити основні потреби в одязі, їжі, житлі за рахунок поточних доходів. В основі розрахунку лежить визначення мінімального переліку основних потреб (прожиткового мінімуму) та обсягу ресурсів для їхнього задоволення.

Три ступені абсолютної бідності (за Л. А. Гордоном):

- злиденність – найбільш глибока бідність; стан, що не дозволяє індивіду забезпечити навіть фізіологічні потреби (недоїдання чи навіть голод);

- нужденність – середній рівень бідності; охоплює ту частину населення, що може задовольнити лише найпростіші фізіологічні потреби, але при

- цьому навіть найпростіші соціальні потреби залишаються незадоволеними;

- незабезпеченість – такий рівень життя, при якому задовольняються основні фізіологічні та соціальні потреби, хоча й на низькому рівні (є можливість ситно харчуватися, оновлювати гардероб, лікуватися і навіть відпочивати, але якість благ, що задовольняють ці потреби, є невисокою).

Злиденність передбачає дохід нижче фізіологічного мінімуму. Нужденність – дохід вище фізіологічного, але нижче прожиткового мінімуму. Незабезпеченість пов'язана з доходом, вищим за прожитковий мінімум, що знаходиться приблизно на рівні середньої заробітної плати або двох прожиткових мінімумів.

Відносна бідність – це нездатність забезпечити пристойний для даного суспільства рівень життя. Відносна бідність виявляється при порівнянні індивідом власних можливостей із можливостями інших членів суспільства сьогодні або із їх власними можливостями в минулому. Якщо абсолютна бідність характеризує переважно фізіологічні ознаки, то відносна – соціальні. Відносно бідними можна вважати тих, хто хоча й живе у певному матеріальному достатку, все ж таки відчуває обмеження в соціальній,

культурній, політичній сферах та брак вільного часу і можливостей відпочинку. З визначення відносної бідності випливає її принципова неподоланність. У цьому її відмінність від абсолютної бідності, розв'язати проблему якої в принципі можливо.

У Доповіді з людського розвитку за 2018 рік були визначені 6 політичних напрямів «для вивільнення із пасток бідності». Скорочено вони зводяться до наступного:

- інвестування у людський розвиток – харчування, базову освіту, охорону здоров'я, водопостачання, санітарні послуги задля формування продуктивної робочої сили;
- підвищення продуктивності праці дрібних сільських виробників;
- поліпшення базової інфраструктури (порти, дороги, енергопостачання, системи, зв'язку);
- стимулювання підприємництва та диверсифікації економіки;
- заохочення демократичного управління та прав людини в цілях забезпечення соціальної справедливості, підвищення добробуту усього населення, ліквідації дискримінації, включно дівчат та жінок;
- сприяння сталому розвитку довкілля та вдосконалення муніципального управління.

Тривалість життя, як один з показників, що характеризують людський розвиток, є кількісним параметром, який віддзеркалює такі важливі сторони людського життя, як здоров'я, тривалість здорового життя, причини нездоров'я, рівень смертності, вплив довкілля на здорове життя людини тощо. Індикатор смертності може досить влучно характеризувати рівень та спрямованість суспільного розвитку щодо задоволення основних потреб людей. А вражаючий розкид показників тривалості життя у різних країнах, що коливається у діапазоні між 36 і 79 років у чоловіків та між 34 і 86 років у жінок, яскраво висвітлює розмаїття підходів, спрямованості політики та рівня відповідальності національних урядів щодо забезпечення права людей на довге і здорове життя.

Згідно Конституції (статуту) Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), здоров'я визначається як стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя. Таке широке визначення є цілком придатним, хоча термін «благополуччя» важко піддається кількісному вимірюванню. Здоров'я можна характеризувати з точки зору здатності людини виконувати певні соціальні функції (ролі), пов'язані з економічною чи громадською діяльністю, демографічною активністю без загрози своєму здоров'ю.

Доросла людина може бути водночас працівником у будь-якій сфері, батьком і чоловіком або матір'ю і дружиною, виборцем або злочинцем. Є

люди із специфічними потребами – від епізодичного нагляду і підтримуючої терапії до постійного інтенсивного лікування.

Отже, шкала «здоров'я – нездоров'я» має велику кількість не завжди чітко визначених градацій. Здоров'я також можна характеризувати як стан організму, за якого усі органи здатні нормально виконувати свої функції.

Таке формулювання також допускає певну невизначеність – стосовно розуміння поняття нормальності. Хоча, якщо виходити з поняття норми як встановленої міри, певної середньої величини, то вона може вимірюватися кількісними характеристиками, використовуючи низку відповідних показників. Тоді нездоров'я, хворобу слід розглядати як порушення нормального функціонування організму, його окремих органів. Описуючи хворобу, звертають увагу на її причину (етіологію), механізм розвитку (патогенез) та клінічні вияви (симптоми).

Повертаючись до наведеного вище визначення ВООЗ, слід підкреслити, що здоров'я людини являє собою інтегральне поняття, що потребує для його характеристики використання параметрів, які відносяться до фізичної, психічної та соціальної сутності людини.

В цілому ж значимість людського здоров'я для соціуму настільки велика, що в державному управлінні давно вже виділена окрема функція – охорона здоров'я, виконання якої покладено на відповідні державні інституції. А оскільки охорона здоров'я має глобальний характер, у системі ООН була створена Всесвітня організація охорони здоров'я.

Для характеристики здоров'я використовується чимала кількість показників, які групуються за різними ознаками. Якщо йдеться про здоров'я окремої людини, то це наявність/відсутність хронічних захворювань, функціонування органів та систем, у тому числі імунної, фізичний та психічний розвиток. Кожна з таких груп уточнюється й деталізується за допомогою індикаторів – інтегральних (як температура тіла, частота пульсацій серця, артеріальний тиск, частота дихання) або специфічних.

Висновки

В Україні налічується 1,7 мільйона внутрішньо переміщених осіб, 2,8 мільйона людей з обмеженими можливостями, близько 60% живуть за межею бідності, що визначається як фактичний прожитковий мінімум.

Перенесення акцентів внутрішньої політики на розвиток регіонів сприятиме підвищенню їх конкурентоспроможності та здатності до саморозвитку. Результатом застосування інноваційних підходів до організації надання усього спектра соціальних послуг на місцевому рівні (зокрема, шляхом створення соціальних кластерів) має стати досягнення вищих

стандартів якості життя населення, досягнення більшої соціальної справедливості та згуртованості суспільства.

Серед тих, хто систематично потерпає від соціальної ізоляції, зумовленої економічними, а також політичними, соціальними та культурними факторами, є жінки та дівчата, сільські мешканці, етнічні меншини, люди з обмеженими можливостями, мігранти та біженці, а також ЛГБТІ-спільнота.

Незважаючи на певний регрес за показниками індексу людського розвитку, Україна затвердила та запроваджує комплексний пакет важливих реформ, таких як реформи у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, земельна реформа та децентралізація, реформи у сфері державного управління, боротьба проти корупції, реформи правоохоронних органів, а також багато інших змін.

Кінцевим результатом цих реформ повинен стати прогрес у сфері людського розвитку для кожного без винятку громадянина України.

Контрольні питання

1. Що таке людський розвиток?
2. Як визначити індекс людського розвитку?
3. Назвіть методи вимірювання людського розвитку.
4. Що входить в поняття рівень життя?
5. Дайте визначення понять «рівність» і «нерівність» з економічної точки зору.
6. Які характеристики включено до поняття «добробут»?
7. Дайте визначення поняття «бідність».
8. Як можна виміряти бідність?
9. Якими є індекси бідності населення для різних країн?
10. Що таке абсолютна бідність?
11. Що таке відносна бідність?
12. Яким чином здоров'я людини зв'язане з поняттям добробуту?
13. Дайте визначення здоров'я за ВООЗ.
14. Яким чином зв'язані між собою здоров'я, тривалість життя і людський розвиток? Наведіть приклади.

Література

1. Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» // Відомості Верховної Ради

- України. – 2000. – № 48. – Ст. 49. 31. Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV «Про прожитковий мінімум» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>
2. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 р. 5067 VI//Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>.
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. №1533-III //Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1533-14>.
4. Безпека людського розвитку: економіко-теоретичний аналіз : монографія / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, Т. М. Камінська та ін. / за ред. Л. С. Шевченко. – Х. : Право, 2014. – 448 с.
5. Демографічні чинники бідності : монографія / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. – 184 с.
6. Доклад о развитии человека 2010: реальное богатство народов: пути к развитию человека [Электронный ресурс] : пер. с англ.; ПРООН. – М. : Весь мир, 2015. – 244 с. – Режим доступа <http://www.un.org/ru/development/hdr/2010/>.
7. Людський розвиток в Україні: історичний вимір трансформації державної соціальної політики (колективна монографія) / за ред. Е.М.Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2014. – 380 с.
8. Середній клас – передумова демократичної перспективи України [Електронний ресурс] // Нац. безпека і оборона, 2008. – № 7. – С. 2–4. – Режим доступу : <http://www.razumkov.org.ua/ukr/journal.php?y=2008&cat=121>.
- 66 Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого № 2 (5) 2014
9. Социальная защита и социальное включение в Украине: доклад Европейской Комиссии [Краткое содержание]. – К., 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=750>
10. Холод Н. М. Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках : монографія / Н. М. Холод. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. – 442 с.
11. Knowledge and Development. A Cross-Section Approach / Derek H.C. Chen and Carl J. Dahlman. The World Bank. Washington DC 20433.